

Marxismen och vår tid

Med anledning av den nymarxistiska väckelsen tar Gunnar Unger i denna artikel upp marxismen till kritisk granskning. Han konstaterar att i den mån marxismen innebär något nytt är den inte vetenskap och i den mån den är vetenskap innebär den inget nytt. Sin stora betydelse har marxismen som politisk frälsningslära, som religions-surrogat. Men likgiltigt med vilka metoder socialismen införs resulterar den i ett statligt tvång som förkväver individens frihet — alltså motsatsen till vad Marx dock får förmodas ha menat.

Om vad Marx verkligen haft för uppfattning i en rad olika för hans lära väsentliga frågor kan man tvista hur länge som helst. Detta beror på direkta motsägelser hos Marx — ofta sammanhängande med den permanenta konflikten mellan hans s. k. stora och lilla perspektiv — vidare på tankeglidningar, användande av samma term i skilda betydelser etc. Ett slags enighet har dock uppnåtts om att acceptera vissa av hans tankegångar såsom grundläggande för hans lära. De kan allmänt anges som den dialektiska materialismen, den materialistiska historieuppfattningen och klasskampsteorin.

Absurditet eller banalitet

Det nya med marxismen skulle enligt Marx och hans lärjungar vara dess vetenskaplighet, det var den som skulle skilja marxismen från dess föregångare, den utopiska socialismen. Men man kan inte i våra dagar acceptera en profetisk världsförklaring, som vill återföra allt skeende på en enda orsak, den må vara hur storstilad som helst. Försöker man å andra sidan tolka Marx på ett mera enkelt och rimligt sätt — vilket han själv säkerligen skulle å det livligaste ogilla — och framställa honom såsom den sociolog, som särskilt framhävde de ekonomiska och sociala faktorernas betydelse för samhällsutvecklingen, så kan det visserligen sägas att han därigenom givit vetenskapen en viktig impuls — men den var inte originell. Tidigare samhällstänkare från Aristoteles till

Marx' egen landsman och samtida v. Stein hade varit inne på samma linje. För en modern vetenskaplig uppfattning framstår Marx' tankegångar antingen som metafysik, dvs. en absurditet eller också som ett enkelt påpekande av de ekonomiska och sociala konflikternas historiska roll, dvs. en banalitet. Något tillspetsat skulle man kunna uttrycka saken så att i den mån marxismen innebär något nytt är den inte vetenskap och i den mån den är vetenskap innebär den ingenting nytt.

De falska profetiorna

De förutsägelser om framtiden, som ingick som ett led i Marx' skildring av den historiska utvecklingen har praktiskt taget utan undantag slagit fel. Utarmningsteorin, koncentrationsteorin, teorin om de ekonomiska krisernas skärpning och katastrofteorin har ingalunda fått något belägg av den utveckling som ägt rum sedan de framfördes och har också till stor del övergivits av marxistiska ideologer. Vad finns alltså kvar att säga om Marx' lära ur teoretisk synpunkt? Jo, kort och gott att den givit en kraftig stimulans åt samhällsvetenskaperna genom att betona de ekonomiska och sociala sammanhangens betydelse i mänsklighetens historia. Vår samtids störste ekonom J. M. Keynes uttrycker sig inte ens så artigt. I ett brev till G. B. Shaw skriver han om Marx och Engels: "Jag kan medge att de uppfann en viss metod att hålla ordflödet i gång och odlade ett tråkigt skrivsätt;

i båda dessa avseenden följdes de troget av sina lärjungar. Men om ni påstår att de fann en lösning av de ekonomiska problemen så blir jag högst förvånad — jag upptäcker ingenting annat än förlagd polemik."

Nej, marxismens enorma betydelse för vår tid ligger inte på det teoretiskt-vetenskapliga planet utan på det praktiskt-politiska. "*Ett spöke går omkring i Europa, kommunismens spöke.*" De berömda inledningsorden i "Det kommunistiska manifestet" har fått en aktualitet, som inte kunde vara mera påtaglig. De avsågs av allt att döma som ett något ironiskt konstaterande av faktum. Det var de nu inte alls, men i gengäld har de blivit till en profetia, som till skillnad från så gott som alla Marx' egentliga profetior verkligen slagit in — hundra år efteråt.

Opium för folket

Marxismen har blivit en mäktig faktor i samtiden genom att utgöra inte bara den teoretiska grundvalen utan också besynnerligt nog, eftersom Marx ju egentligen förnekade viljans frihet, ett slags handlingsprogram för två av vår tids dominerande massrörelser — socialdemokratien och kommunismen. Att marxismen kommit att spela denna roll beror naturligtvis mindre på att den utger sig för att vara ett vetenskapligt system, utan fastmer på att den är en eggande myt.

Marxismen har inte bara skapat myten om arbetarklassen utan också blivit

arbetarklassens myt och detta just genom sin förening av föregiven vetenskaplighet med en i grunden rent religiös karaktär. För Marx var ju världsutvecklingens mål det klasslösa samhället — bibelns tusenårsrike — och dess redskap var proletariatet — bäraren av den bibliska messiastanken — som alltså samtidigt kunde stimuleras av medvetandet om sin världshistoriska mission och vissheten om att segern var förutbestämd. Med ett djärvt grepp förlade han paradiset inte till himlen utan till jorden — låt vara i en obestämd framtid. Juden Marx förvandlade Gamla testamentets frälsninglära till en politisk-ekonomisk filosofi, som i själva verket är en pseudoreligion, ett religionssurrogat som för hundratals miljoner människor utfyller samtidens metafysiska tomrum. Därav dess dragningskraft. Därav också sekterismen och testuggeriet och den personkult som får karaktären av profan helgon- och martyrdyrkan, som t. ex. av Che Guevara. Marxismen är sannerligen opium för folket.

Frihetens rike

Drömmen om det klasslösa samhället, frihetens rike, där de kapitalistiska ulvarna på ena eller andra sättet likvide-rats och de proletära fåren fredligt betar sida vid sida möjligen under överinseende av en eller annan herde av typ Breznjev, Mao, Ho, Fidel Castro eller Olof Palme — givetvis utan några jäm-

förelser i övrigt — det är denna dröm, som framför allt är gemensam för de två marxistiska riktningarna, socialdemokratin och kommunismen. Men när det gäller rikets tillkomst, då delar sig meningarna. Socialismen är förutsättningen för rikets tillkomst, men frågan är hur den skall förverkligas.

Det klasslösa samhället uppstår enligt Marx sedan proletariatet som en följd av kapitalismens sammanbrott tagit makten och överfört produktionsmedlen i det allmännas ägo. Därmed kommer klasskillnaderna att upphöra och den statliga organisationen att ersättas av en association av fria och jämlika individer. ”Av var och en efter hans förmåga, åt var och en efter hans behov.” Beträffande sättet för proletariatets maktövertagande finns emellertid som bekant två olika skolor och liksom i så många andra fall kan bägge åsiktsriktningarna stödja sig på korrekta och motstridande marx-citat. Även här kan man nämligen hos Marx finna olika uppfattningar företrädde. Den enda som sammanhänger med hans åskådning i stort är dock teorin om den sociala revolutionen och proletariatets diktatur. Denna linje har hävdats och fullföljts av kommunisterna. Inom socialdemokratin har man däremot i allmänhet frångått den och ställt sig på den revisionistiska ståndpunkten att maktövertagandet kan ske med fredliga medel och under respekterande av demokratiska former.

Statens nedvissnande — en chimär

Marx var ingen demokrat. Hur kan man då vara marxist och samtidigt demokrat? En springande punkt i Marx' politiska program är revolutionen och proletariats diktatur. Utan den faller hans världsförklaring samman. Men låt oss rent hypotetiskt anta att man kan vara marxist utan att ansluta sig till en revolutionär och diktatorisk taktik. Vad återstår då av marxismen? Huvudsakligen produktionsmedlens överförande i det allmännas ägo, alltså vad vi brukar kalla socialisering. Socialiseringens uppgift är uppenbarligen att upphäva klasskillnaderna genom att skapa ekonomisk jämlikhet eller ekonomisk demokrati, som det också någon oegentligt kallas. Förutsättningen för detta är nämligen en total statlig kontroll av det ekonomiska livet utövad av en maktfullkomlig statlig byråkrati.

Men — och det är själva kärnpunkten — antingen socialismen genomförs med våld eller icke, genom en revolution eller ett majoritetsbeslut, antingen borgerskapet får springa över klingen eller icke, blir inte i det långa loppet resultatet av den tillämpade marxismen *detsamma i bägge fallen* men ändå något helt annat än Marx avsåg? Mänsklighetens mål är ju enligt marxismen att ta språnget från nödvändighetens rike in i frihetens. Men, och detta är marxismens tragiska paradox: marxisterna tycks aldrig komma längre än till att ta sats, i denna attityd stelnar de som Lots hustru. Som en följd av proletariats

diktatur eller rätt och slätt av socialiseringen skall "staten vissna ner", som Engels så poetiskt uttrycker det. I Sovjetunionen, där sedan 50 år tillbaka proletariats eller i varje fall den proletära elitens diktatur varit införd och där produktionsmedlen överförts i det allmännas ägo, befinner sig som bekant den statliga verksamheten trots detta i full blomstring och sak samma är fallet i alla andra kommunistländer. Inte ens det planhushållade regleringssamhälle, som hr Palme i Ernst Wigforss' efterföljd förespeglar oss som sin vision, tycks innebära någon fullgod garanti för statens nedvissnande. Det verkar som om allt vad vi sett av praktiskt tillämpad marxism tyder på att likgiltigt med vilka metoder socialismen införs resulterar den i ett statligt tvång, som förkväver individens frihet — alltså motsatsen till vad Marx dock får förmodas ha menat.

"Den dialektiska materialismen bryter", enligt en av sina främsta svenska uttolkare Arnold Ljungdal, "begreppens trollcirkel och återskänker oss kontakten med en ung och morgonfrisk värld, där himlen spänner sig som en blå sidenduk över våra huvuden och gräset vid våra fötter är grönt och svalt." Det låter onekligen vackert men det förefaller snarare som om den skänkte oss kontakten med det stora tvångsarbetsläger, vilket man skulle kunna kalla det nödvändighetens rike varifrån språnget in i frihetens aldrig kan tas.